

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.2.22>

KOSZTY POMOCY PRAWNEJ W POSTĘPOWANIU ADMINISTRACYJNYM: PODEJŚCIE TERMINOLOGICZNE

Serhii Kolisnyk,

*student Katedry Prawa Administracyjnego i Gospodarczego
Zaporoskiego Uniwersytetu Narodowego (Zaporoże, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0025-3589-4628

e-mail: Kolisnyk123@gmail.com

Adnotacja. W artykule podjęto próbę podsumowania przepisów ustawowych i praktyki sądowej w zakresie ustalania treści kosztów pomocy prawnej w postępowaniu administracyjnym oraz mechanizmu ich naliczania, doprowadzenia, podziału i zwrotu. Zaproponowano autorską definicję kosztów pomocy prawnej w postępowaniu administracyjnym jako ustalonych zgodnie z zasadami rzeczywistości, potrzeby, rozsądku, proporcjonalności, ważności, powiązania, uczciwości kwot środków wydanych przez strony na opłacenie pracy i usług adwokata (lub innego specjalisty w branży prawniczej). Okazało się, że praktyka stosowania Kodeksu Sądownictwa Administracyjnego Ukrainy ujawniła szereg problematycznych kwestii, które pojawiają się przy stosowaniu instytucji kosztów profesjonalnej pomocy prawnej, które wynikają z braku naukowo uzasadnionej treści odpowiednich pojęć. Autor wyjaśnia, że gwarancjami rzetelnego ustalenia wysokości kosztów sądowych jest ustawowy wymóg przedstawienia szczegółowego opisu prac, świadczonych usług, wykonywanych przez adwokata oraz dokonanych przez niego wydatków; podstawowymi zasadami ustalania wielkości, wniesienia i podziału kosztów pomocy prawnej w sądownictwie administracyjnym są zasady rzeczywistości, potrzeby, rozsądku, proporcjonalności, ważności, powiązania, uczciwości; powołanie instytucji kosztów pomocy prawnej jest zagwarantowanie prawa dostępu do wymiaru sprawiedliwości niezależnie od sytuacji majątkowej stron postępowania. Pojęcie mechanizmu ustalania, udowodnienia i podziału kosztów pomocy prawnej w postępowaniu administracyjnym proponuje się zdefiniować jako zbiór zasad działania uczestników procesu, określonych przez Kodeks Postępowania Administracyjnego Ukrainy w odniesieniu do wyjaśnienia kwot środków, które zostały wydane przez strony podczas otrzymywania usług lub wykonywania pracy przez adwokata (innego specjalistę w dziedzinie prawa), biorąc pod uwagę wskaźniki określone przez prawo, ustanowienie stosunku zgłoszonych przez uczestników procesu składu i wielkości kosztów pomocy prawnej z dowodami w sprawie, konieczności, racjonalności i przeznaczenia do zapłaty przez strony odpowiednich kwot na zasadach proporcjonalności, ważności, rozsądku i sumiennosci.

Słowa kluczowe: koszty pomocy prawnej, sądownictwo administracyjne, adwokat, sąd administracyjny.

LEGAL ASSISTANCE COSTS IN ADMINISTRATIVE JUDICIARY: A TERMINOLOGICAL APPROACH

Serhii Kolisnyk

*Applicant at the Department of Administrative and Commercial Law
Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0025-3589-4628

e-mail: Kolisnyk123@gmail.com

Abstract. The article attempts to generalize the regulations and case law on determining the content of legal aid costs in administrative proceedings and the mechanism of their calculation, proof, distribution and reimbursement. The author's definition of the costs of legal aid in administrative proceedings as established by the principles of reality, necessity, reasonableness, proportionality, reasonableness, coherence, good faith amounts of funds spent by the parties to pay for the work and services of a lawyer (or other legal professional). It was found that the practice of applying the CAS of Ukraine has identified a number of problematic issues that arise in the application of the institute of costs for professional legal assistance, which are due to the lack of scientifically sound content of the relevant concepts. The author finds that the guarantees of a fair determination of the amount of court costs are the legal requirement to provide a detailed description of the work, services provided by the lawyer, and the costs incurred by him; The basic principles of determining the amount, proof and distribution of costs for legal assistance in administrative proceedings are the principles of reality, necessity, reasonableness, proportionality, validity, coherence, good faith; The purpose of the institution of legal aid costs is to guarantee the right of access to justice regardless of the property status of the parties to the trial. The concept of the mechanism for determining, proving and allocating the costs of legal assistance in administrative proceedings is proposed to be defined as a set of rules of litigants defined by the Code of Administrative Procedure of Ukraine to determine the amount of money spent by the parties in obtaining services or work as a lawyer (another specialist in the field of law) taking into account the indicators defined by law, establishing the ratio of the stated participants in the composition and the amount of costs of legal assistance with evidence in the case on the principles of reality, necessity, reasonableness and assignment to the parties on the basis of proportionality, reasonableness, reasonableness.

Key words: legal aid costs, administrative proceedings, lawyer, administrative court.

ВИТРАТИ НА ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Сергій Колісник

*здобувач кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету (Запоріжжя, Україна)*

ORCID ID: 0000-0025-3589-4628

e-mail: Kolisnyk123@gmail.com

Анотація. У статті зроблено спробу узагальнення нормативних положень та судової практики щодо визначення змісту витрат на правничу допомогу в адміністративному судочинстві та механізму їх нарахування, доведення, розподілу та відшкодування. Запропоновано авторське визначення витрат на правничу допомогу в адміністративному судочинстві як встановлених за принципами реальності, необхідності, розумності, співмірності, обґрунтованості, пов'язаності, добросовісності сум коштів, витрачені сторонами на оплату роботи та послуг адвоката (чи іншого фахівця у галузі права). З'ясовано, що практика застосування КАС України виявила низку проблемних питань, що виникають при застосуванні інституту витрат на професійну правничу допомогу, які обумовлені відсутністю науково-обґрунтованого змісту відповідних понять. Автором з'ясовано, що гарантіями добросовісного визначення розміру судових витрат виступає законодавча вимога подання детального опису робіт, наданих послуг, виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат; основними засадами визначення розміру, доведення та розподілу витрат на правничу допомогу в адміністративному судочинстві є принципи реальності, необхідності, розумності, співмірності, обґрунтованості, пов'язаності, добросовісності; призначенням інституту витрат на правничу допомогу є гарантування права на доступ до правосуддя не залежно від майнового стану сторін судового розгляду. Поняття механізму визначення, доведення та розподілу витрат на правничу допомогу в адміністративному судочинстві запропоновано визначати як сукупність правил діяльності учасників судового процесу, визначених Кодексом адміністративного судочинства України, щодо з'ясування обсягів сум коштів, що були витрачені сторонами при отриманні послуг чи виконанні робіт адвокатом (іншим фахівцем у галузі права) з урахуванням показників визначених законодавством, встановлення співвідношення заявлених учасниками процесу складу і розміру витрат правничу допомогу із доказами у справі за принципами реальності, необхідності, розумності та призначення до виплати сторонами відповідних сум на засадах співмірності, обґрунтованості, розумності та добросовісності.

Ключові слова: витрати на правничу допомогу, адміністративне судочинство, адвокат, адміністративний суд.

Вступ. У статті 8 Загальної декларації прав людини визначено, що в разі порушення основних прав, наданих людині конституцією або законом, вона має право на ефективне їх поновлення компетентними національними судами (Всеобщая декларация прав человека, 1948; Присяжна, 2019). Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачає, що кожний обвинувачений може захищати себе особисто використовуючи юридичну допомогу захисника, якого він обирає на власний розсуд. Якщо ж у нього не достатньо коштів для оплати юридичної допомоги захисника, то він вправі отримати правову допомогу безкоштовно від держави, оскільки це обумовлено інтересами правосуддя. Також важливим в аспекті публічних спорів є передбачене ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод положення про те, що у разі порушення прав громадян, визнаних Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, органами публічної влади та їх представниками при виконанні ними офіційних повноважень, постраждала особа має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, у тому числі суді (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950; Присяжна, 2019). Відповідно до цих міжнародних положень було у 2017 році оновлено вітчизняне процесуальне законодавство в частині визначення засад встановлення та компенсації витрат на правову допомогу.

Загалом правозахисники позитивно сприйняли ці зміни, водночас практика застосування оновлених норм КАС України щодо витрат на правничу допомогу була певний час неоднозначною, і наразі залишались неврегульовані аспекти визначення співвідношення витрат із обсягами проведеної роботи адвокатами, встановлення переліку юридичних послуг, що ними надаються та вартість яких може бути включена до суми витрат на правничу допомогу, а також способи уникнення недобросовісного використання права на компенсацію витрат, пов'язаних із розглядом справи. Сприяє існуванню цих недоліків правозастосовної діяльності відсутність узгодженої наукової концепції поняття та змісту витрат на професійну правничу допомогу як складову витрат, пов'язаних з розглядом справи адміністративними судами.

У вітчизняній науці безпосередньо проблемам витрат на правничу допомогу приділялась увага фрагментарно і лише як складовій частині судових витрат в адміністративному процесі. Окремі аспекти цього питання вивчали такі науковці як: С.С. Богля, О.Б. Гнатів, Л.Г. Глущенко, І.В. Головань, С.М. Гуцилик, К.С. Пашенко, Н.Б. Писаренко, Н.Ю. Сакара, В.В. Тильчик, С.Е. Устюшенко, Р.І. Шейвейко та інші. Водночас результати їх роботи не дозволяють комплексно визначити ознаки та поняття витрат на правничу допомогу в адміністративному судочинстві.

Метою статті є дослідження правил нарахування, доведення, відшкодування витрат на правничу допомогу в адміністративному судочинстві на основі аналізу нормативно-правових актів та наукових концепцій у цій сфері, виокремлення ознак та формулювання поняття цього виду витрат, пов'язаних з розглядом справи адміністративними судами.

Основна частина. Відповідно до Резолюції (78) 8 Комітету міністрів про юридичну допомогу та консультації 24 від 2 березня 1978 року, зазначає Петрос Валко, надання юридичної допомоги – це не прояв милосердя, а обов’язок, що покладений на суспільство. Це науковець наголошує, що визначальними положеннями при реалізації цієї Резолюції є необхідність здійснення захисту особою, що має право практикувати як адвокат відповідно до юридичних норм даної держави, у випадках коли сторони повинні бути представлені такою особою в суді, а також коли повноважний орган визнає, що послуги адвоката необхідні з огляду на конкретні обставини справи, що розглядається. Важливою засадою реалізації цього положення є те, що особа, якій надається допомога має вільно обирати захисника, що має відповідну кваліфікацію, який у свою чергу повинен отримати належну винагороду за виконану правозахисну та представницьку роботу (Петрос, 2019: 85).

Резолюцією (78) 8 Комітету міністрів про юридичну допомогу та консультації було визнано, що право доступу до правосуддя і справедливого розгляду справи є важливим показником демократичного суспільства, тому держави повинні забезпечити для громадян, що перебувають у скрутному, несприятливому економічному становищі можливості для доступу до правосуддя та нівелювання економічних перепон щодо цього. Крім юридичної допомоги, позитивно у цьому напрямку працюють безкоштовні юридичні консультації для громадян, що перебувають в економічно несприятливому становищі, не мають коштів для оплачуваною юридичної допомоги, оскільки надання таких консультацій також сприяє усуненню перешкод для доступу до правосуддя. Запропоновані заходи є результатом визнання основних засад забезпечення доступу до правосуддя, перепорою для реалізації яких не можуть бути причини майнового характеру, оскільки це є проявом економічної дискримінації. Ці правила поширюються на всі види судочинства, у тому числі по адміністративним справам (Резолюція (78) 8 Комітету міністрів про юридичну допомогу та консультації, 1978). У зв’язку із зазначеним було прийнято ряд правових засад надання правової допомоги під час розгляду судами спорів різних категорій, у тому числі публічного характеру.

Відповідно до зазначених вище положень ст. 5 КАС України визначено недійсність відмови від права на звернення до суду, що означає законодавчо закріплене право кожної особи, права та інтереси якої порушені, звернутися до адміністративного суду з проханням про захист від протиправних рішень, дій чи бездіяльності суб’єкта владних повноважень. Водночас ст. 8 КАС України визначає рівність всіх учасників судового процесу, нікчемність привілеїв чи обмежень прав учасників судового процесу за загальновизнаними дискримінуючими ознаками (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005). Закон України «Про судоустрій та статус суддів» містить у ст. 7 правову гарантію доступності правосуддя для кожної особи, яка забезпечується відповідно до Конституції України та в порядку, встановленому законами України (Про судоустрій і статус суддів, 2016; Велика Палата ВС вирішила виключну правову проблему щодо можливості віднесення до судових витрат «гонорару успіху» адвоката, 2020; Присяжна, 2019). Стаття 55 Конституції України закріплює гарантований захист прав і свобод людини і громадянина кожному, що реалізується також через забезпечену законом можливість оскаржити у суді протиправні рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (Конституція України, 1996). Відповідно до зазначених положень діє інститут професійної правничої допомоги в адміністративному судочинстві та передбачені механізми нарахування, розподілу, відшкодування, компенсації, оплати витрат, пов’язаних із її отриманням.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» у ст. 10 визначає ключові положення інституту правничої допомоги у судочинстві, що передбачає право кожного на правничу допомогу, що надається на професійному рівні; отримання безоплатної професійної правничої допомоги у випадках, визначених законом; вільний вибір кожним захисника; звернення за допомогою до адвокатів; відшкодування витрат на професійну правничу допомогу, надану в межах судового процесу (Про судоустрій і статус суддів, 2016).

Новий механізм нарахування, розподілу, відшкодування, компенсації, оплати витрат, пов’язаних із її отриманням був закріплений у Кодексі адміністративного судочинства України, Господарському процесуальному кодексі України, Цивільному процесуальному кодексі України Законом України від 3.10.2017 (Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів, 2017). Цим законом було запроваджено однаковий підхід до встановлення засад нарахування, розподілу, відшкодування, компенсації, оплати витрат, пов’язаних із її отриманням правничої допомоги у зазначених нормативно-правових актах. Таким чином, на думку І.В. Голованя та О.Б. Гнатів, у чинних процесуальних кодексах законотворець передбачив переважну більшість можливостей для забезпечення відшкодування витрат на професійну правничу допомогу, із дотриманням вимог юридичної техніки та гарантій права на справедливий суд (Головань, 2018 : 374; Гнатів, 2019: 166).

До цього закону згідно зі ст. 90 «Витрати на правову допомогу» попередньої редакції КАС України зазначалось, що витрати, пов’язані з оплатою послуг адвоката чи фахівця в галузі права, що надають правову допомогу за договором, несуть сторони. Виключенням із правила було надання у передбачених законом випадках безоплатної правової допомоги (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005; Велика Палата ВС вирішила виключну правову проблему щодо можливості віднесення до судових витрат «гонорару успіху» адвоката. 2020). Таким чином, до прийняття Закону України No 2147-VIII від 3.10.2017 року, правову допомогу у справах, що розглядалися адміністративними судами, могли надавати також, крім адвокатів, й інші фахові юристи. Законом України від 02.06.2016 No 1401-III «Про внесення змін до Конституції

України (щодо правосуддя)» передбачено, що представництво у Верховному Суді та судах касаційної інстанції з 1 січня 2017 року здійснюється виключно прокурорами або адвокатами, з 1 січня 2018 року у судах апеляційної інстанції, з 1 січня 2019 року в судах першої інстанції. Найвіддаленіший термін реалізації цього положення, а саме з 1.01.2021, стосувався представлення інтересів органів державної влади та органів місцевого самоврядування (Конституція України, 1996; Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), 2016; Про адвокатську монополію на представництво в судах, 2017; Присяжна, 2019). Таким чином, з вказаного часу виникла монополія адвокатури на представлення інтересів юридичних та фізичних осіб в адміністративних судах при розгляді публічних спорів.

Конституцією України у ч. 4 ст. 131-2 Конституції України зазначено, що 1 законом можуть бути визначені винятки щодо монополії адвокатури при здійсненні представництва в суді у малозначних спорах (Конституція України, 1996). Таким чином, в адміністративному судочинстві у справах, визначених ч. 6 ст. 12 КАС України як незначні, можуть здійснювати професійну правничу допомогу не тільки адвокати, а також будь-які інші дієздатні фізичні особи на підставі довіреності (Сербіна, 2018). Адміністративними справами незначної складності, тобто малозначними справами, є такі, розгляд яких для повного та всебічного встановлення її обставин не вимагає проведення підготовчого провадження чи судового засідання, що обумовлено нескладним характером спірних правовідносин, предметом доказування та складом учасників тощо та адміністративні справи (Сербіна, 2018). До них належать такі категорії справ, в яких вирішуються питання щодо прийняття на публічну службу, проходження, звільнення з неї, крім осіб, що займають відповідальне та особливо відповідальне становище; оскарження порушення вимог законодавства про не надання інформації на звернення або на запит від органу публічної влади; соціальних виплат та неправильного їх обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання суб'єктами владних повноважень тощо (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005; Присяжна, 2019). В інших категоріях справ при наданні професійної правничої допомоги залучаються тільки адвокати.

Відповідно до ст. 16 КАС України, що регламентує надання правничої допомоги при вирішенні справ в адміністративному суді, дублює зазначені вище положення, а саме підтверджує монополію адвокатури за деякими виключеннями та дублює гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги учасникам справи, що мають скрутне матеріальне становище (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005). За результатами розгляду справи витрати на правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом з іншими судовими витратами, за винятком витрат суб'єкта владних повноважень на правничу допомогу (Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва, від 22.10.2020 № 640/25060/19). Згідно зі статтею 132 КАСУ витрати на правничу допомогу віднесені до витрат, пов'язаних з розглядом справи.

Новою редакцією КАС України, на відміну від старої редакції, коли граничний розмір компенсації витрат на правничу допомогу встановлювався Законом України від 20.12.2011 № 4191-VI, немає норми щодо обмеження або граничного розміру компенсації витрат на правничу допомогу. Закон України «Про граничний розмір компенсації витрат на правничу допомогу у цивільних та адміністративних справах» втратив чинність. Обмеження розміру компенсації витрат на професійну правничу допомогу на сьогодні у законодавстві не встановлено (Про адвокатську монополію на представництво в судах, 2017; Присяжна, 2019).

О.Б. Гнатів наполягає, що концептуальним елементом нового підходу стала відмова від законодавчого регулювання граничних розмірів компенсації, які не відображали реальних гонорарів адвокатів та цінової політики на ринку юридичних послуг, а також безпосередня орієнтація на умови договорів про надання правничої допомоги між клієнтом та адвокатом. Задекларований законодавцем підхід, вважає цей науковець, дав змогу адвокатській спільноті розраховувати на запровадження цивілізованих правил процесу, а клієнтам надав можливість перекласти тягар оплати вартості юридичних послуг на сторону спору, проти якої винесено судові рішення (Гнатів, 2019: 164; Гнатів, 2019: 68).

Основною нормою, що визначає порядок встановлення та сплати витрат на професійну правничу допомогу, є ст. 134 «Витрати на професійну правничу допомогу» КАС України. Ця стаття визначає, що сторони несуть тягар витрат, що виникають у зв'язку з наданням адвокатами правничої допомоги, крім випадків, коли оплата за це здійснюється за рахунок держави. Такі витрати підлягають розподілу між сторонами разом з іншими судовими витратами за результатами розгляду справи. Виняток із цього правила складають витрати суб'єкта владних повноважень на правничу допомогу адвоката (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005; Мамченко, 2021). Згідно із цією статтею КАС України з угоди про надання правничої допомоги та наданих сторонами доказів суд з'ясовує розмір гонорару адвоката за представництво в суді та іншу правничу допомогу, пов'язану зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів тощо, а також вартість послуг помічника адвоката. (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005). Таким чином, за умови відсутності верхньої межі щодо компенсації витрат на правничу допомогу виникла необхідність напрацювання запобіжників щодо зловживань у цій сфері.

Для унеможливлення стягнення необґрунтовано завищених витрат на правничу допомогу та справедливого їх розподілу запроваджено вимогу подання детального опису робіт, наданих послуг, виконаних адвокатом та здійснених ним витрат (Про адвокатську монополію на представництво в судах, 2017). Ці положення закріплені у ч. 4 ст. 134 КАС України.

Важливою новацією щодо оплати послуг адвоката, що закріплена у ст. 134 КАС України, є запровадження принципу співмірності витрат. Зміст цього принципу реалізується через установлення прямої залежності обсягу витрат на правову допомогу із : ціною позову, значенням справи для сторони, складністю

справи та виконаними адвокатом видами і обсягами роботи, наданими послугами, часом, що був для цього витрачений (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005; Присяжна, 2019).

У новій редакції КАС України закладено критерії оцінки як співмірності витрат на оплату послуг адвоката, а саме адекватності ціни за надані адвокатом послуги відносно складності та важливості справи, витраченого на ведення справи часу тощо. Водночас новелою КАС України є також запровадження принципу пов'язаності витрат на правову допомогу із веденням конкретної справи (Про адвокатську монополію на представництво в судах. 2017; Присяжна, 2019). На реалізацію цього принципу згідно зі ст. 139 КАС України суд, перевіряючи пов'язаність витрат на правову допомогу із веденням конкретної справи, враховує їх зв'язок з розглядом справи; обґрунтованість та пропорційність таких витрат згідно з предметом спору; значення справи для сторін, вплив результату її вирішення на їх репутацію чи спричинення публічного інтересу; дії сторони щодо досудового вирішення спору та щодо врегулювання спору мирним шляхом. Визначаючи пов'язаність витрат на правову допомогу із веденням конкретної справи, суд враховує також поведінку сторони під час розгляду справи, що призвела до затягування розгляду справи, подання необґрунтованих заяв і клопотань, безпідставне твердження або заперечення певних обставин, які мають значення для справи, тощо. Тобто з'ясовується чи мали місце зловживання процесуальними правами (Кодекс адміністративного судочинства України, 2005).

Практика Європейського суду з прав людини заповнює прогалини правозастосовної діяльності щодо витрат, пов'язаних із наданням правничої допомоги. Так, Європейський суд з прав людини, присуджуючи судові витрати на підставі статті 41 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, при визначенні суми відшкодування виходить з критерію реальності адвокатських витрат (встановлення їхньої дійсності та необхідності), а також критерію розумності їхнього розміру, виходячи з конкретних обставин справи та фінансового стану обох сторін. Згідно з практикою цього суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. Така позиція суду знайшла своє відображення у справах «East/West Alliance Limited» проти України» (пункт 268) від 23 січня 2014 року та «Баришевський проти України» (пункт 95) від 26 лютого 2015 року (п. 268) (Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, 2020 : № 638/7748/18; Що не можна віднести до витрат на правничу допомогу, позиція ВС, 2020; Рішення Господарського суду м. Києва, 2020: № 87734710; Інформація, яка міститься в акті приймання правничої допомоги, 2020; Кравцова, 2019).

Важливою практикою Європейського суду з прав людини є рішення, що стосуються витрат на правничу допомогу, які є «гонораром успіху». Європейський суд з прав людини у рішенні від 19.10.2000 у справі «Іатрідіс проти Греції» тлумачить «гонорар успіху» як домовленість, згідно з якою клієнт зобов'язується виплатити адвокату як винагороду певний відсоток від присудженої йому судом грошової суми, якщо рішення буде на користь клієнта. За умови юридичної дійсності угоди визначені суми підлягають сплаті клієнтом. Європейського суду з прав людини при вирішенні питання відшкодування судових витрат керується принципами їх реальності, необхідності, розумності. Це відображено, наприклад, у справі «Пакдемірлі проти Туреччини» (Велика Палата ВС вирішила виключно правову проблему щодо можливості віднесення до судових витрат «гонорару успіху», 2020; Інформація, яка міститься в акті приймання правничої допомоги, 2020; Адвокату на замітку: останні позиції Верховного Суду по адвокатурі, 2020).

Висновки. Таким чином, було з'ясовано, що в адміністративному судочинстві згідно з положеннями чинних норм КАС України основними суб'єктами надання правничої допомоги є адвокати, проте у справах, визначених ч. 6 ст. 12 КАСУ як незначні, можуть здійснювати професійну правничу допомогу й інші фахівці у галузі права.

Європейський суд з прав людини під час вирішення питання відшкодування витрат на правничу допомогу керується принципами їх реальності, необхідності, розумності. Аналогічні принципи з 2017 року були реалізовані у положеннях КАС України. Водночас практика застосування КАС України виявила низку проблемних питань, що виникають при відшкодуванні витрат на професійну правничу допомогу, частина з них пов'язані з відсутністю ґрунтовного дослідження змісту поняття витрати на правничу допомогу в адміністративному судочинстві.

З урахуванням результатів проведеного дослідження можна виокремити ознаки витрат на правничу допомогу в адміністративному судочинстві: 1) це сума коштів, витрачених сторонами чи таких, що планується ними витратити як оплату за роботи та послуги, здійснювані адвокатом чи іншим фахівцем у галузі права (у малозначних справах); 2) їх види та обсяги визначаються з урахуванням витраченого часу адвокатом на представництво в суді та іншої правничої допомоги, пов'язаної зі справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів; вартість послуг помічника адвоката; складності справи, кількості епізодів спірних правовідносин, обсягів фактичних даних, складності процесуальних документів, ціни позову; значенням справи для сторони; впливом рішення на репутацію; публічним інтересом до справи та результатом її розгляду; 3) не мають законодавчого обмеження розмірів відшкодування; 4) доказами у справі, за якими встановлюється розмір витрат, є договори про надання правової допомоги, про надання юридичних послуг; доручення, документи, що свідчать про оплату гонорару та інших витрат, пов'язаних із наданням правової допомоги, акти приймання робіт; квитанції до прибуткового касового ордера, платіжні доручення з відміткою банку або інші банківські документи, касові чеки, посвідчення про відрядження; 5) основними засадами визначення розміру, доведення та розподілу цих витрат є принципи реальності, необхідності, розумності, співмірності, обґрунтованості, пов'язаності, добросовісності; 6) призначення інституту витрат на правничу

допомогу – гарантувати право на доступ до правосуддя не залежно від майнового стану сторін судового розгляду; 7) гарантіями добросовісного визначення розміру судових витрат виступає законодавча вимога подання детального опису робіт, наданих послуг, виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат.

Таким чином, витратами на правничу допомогу в адміністративному судочинстві є встановлені за принципами реальності, необхідності, розумності, співмірності, обґрунтованості, пов'язаності, добросовісності суми коштів, витрачені сторонами на оплату роботи та послуг адвоката (чи іншого фахівця у галузі права).

Поняття механізму визначення, доведення та розподілу витрат на правничу допомогу в адміністративному судочинстві можна сформулювати як сукупність правил діяльності учасників судового процесу, визначених Кодексом адміністративного судочинства України, щодо з'ясування обсягів сум коштів, що були витрачені сторонами при отриманні послуг чи виконанні робіт адвокатом (іншим фахівцем у галузі права) з урахуванням показників визначених законодавством, встановлення співвідношення заявлених учасниками процесу складу і розміру витрат правничу допомогу із доказами у справі за принципами реальності, необхідності, розумності та призначення до виплати сторонами відповідних сум на засадах співмірності, обґрунтованості, розумності та добросовісності.

Список використаних джерел:

1. Всеобщая декларация прав человека 1948 г. Международные документы по правам человека. Харьков : РИФ «Арсин, ЛТД», 2000. С. 6–12.
2. Присяжна О. Про адвокатську монополію на представництво в судах. Протокол. Юридичний інтернет-ресурс. 2019. URL : https://protocol.ua/ua/pro_advokatsku_monopoliyu_na_predstavnitstvo_v_sudah/.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. Ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Валко Петрос. Європейський досвід регламентації права особи на безоплатну вторинну правову допомогу. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2019. № 4(87). С. 81–86. URL : <http://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/download/255/223>.
5. Резолюція (78) 8 Комітету міністрів про юридичну допомогу та консультації від 2 березня 1978 року. Сборник международно-правовых документов. Права человека. Минск : Белфранс, 1999 г. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_132/print.
6. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Голос України* від 16.07.2016. № 132-133.
8. Велика Палата ВС вирішила виключну правову проблему щодо можливості віднесення до судових витрат «гонорару успіху» адвоката. 2020. URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/938902/>.
9. Конституція України. 1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
10. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 48. Ст. 436.
11. Головань І.В. Актуальні питання відшкодування судових витрат на професійну правничу допомогу. Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє: матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф.: (м. Одеса, 17 листопада 2018 р.) / редкол. Н.М. Бакаянова (голова) та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018.
12. Гнатів О.Б. Практика фактичного відшкодування витрат на правничу допомогу з реальними у цивільному процесі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. №. 4. С. 164–166. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2019_4_31.
13. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 28. Ст. 532.
14. Про адвокатську монополію на представництво в судах. 2017. URL : <https://radako.com.ua/news/pro-advokatsku-monopoliyu-na-predstavnitvo-v-sudah>.
15. Сербіна А. Адміністративні справи незначної складності (малозначні). Місцеве самоврядування. 2018. № 1. URL : <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2018/march/issue-3/1/article-34876.html>.
16. Ухвала Окружного адміністративного суду міста Києва від 22.10.2020 № 640/25060/19. URL : <https://youcontrol.com.ua/en/catalog/court-document/92380332/>.
17. Гнатів О.Б. Співмірність фактичного відшкодування витрат на правничу допомогу з реальним у цивільному процесі. Новели цивільного процесуального законодавства: представництво : матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. ; до 150-ї річниці з дня відкриття першої судової палати у м. Одеса (м. Одеса, 16 травня 2019 року) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс, 2019. 200 с. С. 68–71.
18. Мамченко Н. Чи потрібно для стягнення витрат на правничу допомогу подавати детальний опис робіт: позиція Верховного Суду. Судово-юридична газета. 2021. URL : <https://sud.ua/ru/news/publication/190127-chi-potribno-dlya-styagnennya-vytrat-na-pravnychu-dopomogu-podavati-detalnyi-opis-robot-pozitsiya-vs>.
19. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 23.11.2020 № 638/7748/18 (61-13573св19). URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93053487>.
20. Що не можна віднести до витрат на правничу допомогу, – позиція Верховного Суду. 2020. URL : <http://kdkako.com.ua/shcho-ne-mozhna-vidnesty-do-vytrat-na-pravnychu-dopomogu-pozytsiya-vs/>.
21. Рішення Господарського суду м. Києва № 87734710 від 20.02.2020. URL : <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/87734710/>.

22. Інформація, яка міститься в акті приймання правничої допомоги, зокрема перелік наданих послуг та фіксований розмір гонорару, не може вважатись тим розрахунком (детальним описом робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат часу. 2020. URL : <https://cr.vn.court.gov.ua/sud0228/pres-centr/news/1032801/>.
23. Кравцова Т. Відшкодування витрат на правову допомогу в цивільному процесі: хто платить адвокату в суді. Ліга Закон. 2019. URL : https://jurliga.ligazakon.net/analitics/188032_vozmeshchenie-raskhodov-na-pravovuyu-pomoshch-v-grazhdanskom-protseesse-kto-platit-advokatu-v-sude.
24. Адвокату на замітку: останні позиції Верховного Суду по адвокатурі. 2020. URL : <https://ternopilka.unba.org.ua/activity/publications/print/5834-advokatu-na-zamitku-ostanni-pozicii-verhovnogo-sudu-po-advokaturi.html>.

References:

1. Vseobshchaia deklaratsiia prav cheloveka 1948 g. [Universal Declaration of Human Rights 1948] Mezhdunarodnye dokumenty po pravam cheloveka. Kharkov: RIF «Arsin, LTD», 2000. S. 6–12. [in Ukrainian].
2. Prysiashna O. (2019). Pro advokatsku monopoliiu na predstavnytstvo v sudakh. [About the lawyer's monopoly on representation in courts] Protokol. Yurydychnyi internet-resurs. 2019. URL: https://protocol.ua/ua/pro_advokatsku_monopoliiu_na_predstavnytstvo_v_sudah. [in Ukrainian].
3. Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod vid 04.11.1950. [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms] Ratyfikovano Zakonom Ukrainy № 475/97-VR vid 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. [in Ukrainian].
4. Valko Petros. (2019). Yevropeiskyi dosvid rehlamentatsii prava osoby na bezplatnu vtorynnu pravovu dopomohu [European experience in regulating the right of a person to free secondary legal aid]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav – *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2019. № 4 (87). С. 81-86. URL: <http://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/download/255/223>. [in Ukrainian].
5. Rezoliutsiia (78) 8 Komitetu ministriv pro yurydychnu dopomohu ta konsultatsii vid 2 bereznia 1978 roku. [Resolution (78) 8 of the Committee of Ministers on legal aid and advice of 2 March 1978]. Sbornyk mezhdunarodno-pravovykh dokumentov. "Prava cheloveka". Mynsk: Belfrans, 1999 h. – *Collection of international legal documents. "Human rights"*. Minsk: Belfrance, 1999 [in Belarus]
6. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 6 lypnia 2005 roku № 2747-IV [Code of Administrative Procedure of Ukraine: Law of Ukraine of July 6, 2005 № 2747-IV]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>. [in Ukrainian].
7. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 2 chervnia 2016 roku № 1402-VIII [On the Judiciary and the Status of Judges: Law of Ukraine of June 2, 2016 № 1402-VIII]. Holos Ukrainy – *Voice of Ukraine* 16.07.2016. № 132-133. [in Ukrainian].
8. Velyka Palata VS vyrishyla vykliuchnu pravovu problemu shchodo mozhyvosti vidnesennia do sudovykh vytrat «honoraru uspikhu» advokata. The Grand Chamber of the Supreme Court has resolved an exclusive legal issue regarding the possibility of classifying a lawyer's "success fee" as a court expense. 2020. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/938902>. [in Ukrainian].
9. Konstytutsiia Ukrainy. 1996. [Constitution of Ukraine. 1996.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>. [in Ukrainian].
10. Pro vnesennia zmin do Hospodarskoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv: Zakon Ukrainy vid 3 zhovtnia 2017 roku № 2147-VIII. [On Amendments to the Commercial Procedural Code of Ukraine, the Civil Procedure Code of Ukraine, the Code of Administrative Procedure of Ukraine and other legislative acts: Law of Ukraine of October 3, 2017-2147-VIII.]. Vidomosti Verkhovnoi Rady – *Information of the Verkhovna Rada*. 2017. № 48. st.436. [in Ukrainian].
11. Holovan I. V. (2018). Aktualni pytannia vidshkoduvannia sudovykh vytrat na profesiinu pravnychu dopomohu. [Topical issues of reimbursement of court costs for professional legal assistance.]. Advokatura: mynule, suchasnist ta maibutnie: mater. VIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. – *Advocacy: past, present and future: mater. VIII International. scientific-practical conf*: (m. Odesa, 17 lystopada 2018 r.) / redkol. N. M. Bakaianova (holova) ta in. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2018. [in Ukrainian].
12. Hnativ O. B. (2019). Praktyka faktychnoho vidshkoduvannia vytrat na pravnychu dopomohu z realnymy u tsyvilnomu protsesi. [The practice of actual reimbursement of legal aid costs with real ones in civil proceedings.] Aktualni problemy pravoznavstva. – *Actual problems of jurisprudence*. №. 4. С. 164-166. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2019_4_31. [in Ukrainian].
13. Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo pravosudiv) [On Amendments to the Constitution of Ukraine (Regarding Justice)] : Zakon Ukrainy vid 2 chervnia 2016 roku – *Information of the Verkhovna Rada*. № 1401-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2016. № 28. st.532. [in Ukrainian].
14. Pro advokatsku monopoliiu na predstavnytstvo v sudakh. [About the lawyer's monopoly on representation in courts]. 2017. URL: <https://radako.com.ua/news/pro-advokatsku-monopoliiu-na-predstavnytstvo-v-sudah>. [in Ukrainian].
15. Serbina A. (2018). Administratyvni spravy neznachnoi skladnosti (maloznachni). [Administrative cases of insignificant complexity (insignificant)]. Mistseve samovriaduvannia. – *Local Government*. 2018. № 1. [in Ukrainian].
16. Ukhvala Okruzhnogo administratyvnoho sudu mista Kyieva vid 22.10.2020 № 640/25060/19. [Decision of the District Administrative Court of the city of Kyiv dated 22.10.2020 № 640/25060/19.]. URL: <https://youcontrol.com.ua/en/catalog/court-document/92380332>. [in Ukrainian].
17. Hnativ O. B. (2019). Spivmirmnist faktychnoho vidshkoduvannia vytrat na pravnychu dopomohu z realnym u tsyvilnomu protsesi. Novely tsyvilnoho protsesualnoho zakonodavstva : predstavnytstvo. [Proportionality of the actual reimbursement

- of legal aid costs with the real one in civil proceedings] : mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konfer. ; do 150 yi richnytsi z dnia vidkryttia pershoi sudovoi palaty u m. Odesa – *International. scientific-practical conference. ; to the 150th anniversary of the opening of the first court chamber in Odessa* (m. Odesa, 16 travnia 2019 roku) / za zah. red. d.i.u.n., prof. N. Yu. Holubievoi. – Odesa : Feniks, 2019. 200 s. S. 68-71 [in Ukrainian].
18. Mamchenko N. (2021). Chy potribno dlia stiahnennia vytrat na pravnychu dopomohu podavaty detalnyi opys robit:pozytsiia Verkhovnoho Sudu. [Is it necessary to submit a detailed description of the work in order to recover the costs of legal aid: the position of the Supreme Court]. *Sudovo-yurydychna hazeta – Judicial-legal newspaper*. 2021. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/190127-chi-potribno-dlya-styagnennya-vytrat-na-pravnychu-dopomogu-podavati-detalniy-opis-robit-pozitsiya-vs.> [in Ukrainian].
  19. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 23.11.2020 № 638/7748/18. [Resolution of the Civil Court of Cassation of the Supreme Court of 23.11.2020 № 638/7748/18]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93053487>. [in Ukrainian].
  20. Shcho ne mozhna vidnesty do vytrat na pravnychu dopomohu, –pozytsiia Verkhovnoho Sudu. [What cannot be attributed to the cost of legal aid is the position of the Supreme Court.] 2020. URL: <http://kdkako.com.ua/shcho-ne-mozhna-vidnesty-do-vytrat-na-pravnychu-dopomohu-pozytsiya-vs.> [in Ukrainian].
  21. Rishennia Hospodarskoho sudu m. Kyieva № 87734710 vid 20.02.2020 [Decision of the Commercial Court of Kyiv № 87734710 dated 20.02.2020]. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/87734710>. [in Ukrainian].
  22. Informatsiia, yaka mistytsia v akti pryimannia pravnychoi dopomohy, zokrema perelik nadanykh posluh ta fiksovanyi rozmir honoraru, ne mozhzhe vvazhatys tym rozrakhunkom (detalnym opysom robit (nadanykh posluh), vykonanykh advokatom, ta zdiisnennykh nym vytrat chasu. [The information contained in the act of acceptance of legal aid, in particular the list of provided services and the fixed amount of the fee, cannot be considered as the calculation (detailed description of works (rendered services) performed by the lawyer and time spent by him).]. 2020. URL: <https://cr.vn.court.gov.ua/sud0228/pres-centr/news/1032801/>. [in Ukrainian].
  23. Kravtsova T. (2019). Vidshkoduvannia vydatkiv na pravovu dopomohu v tsyvilnomu protsesi: khto platyt advokatu v sudi. [Reimbursement of legal aid costs in civil proceedings: who pays a lawyer in court]. *Liha Zakon. – League Law*. 2019. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/188032_vozmeshchenie-raskhodov-na-pravovuyu-pomoshch-v-grazhdanskomp-protsesse-kto-platit-advokatu-v-sude. [in Ukrainian].
  24. Advokatu na zamitku: ostanni pozytsii Verkhovnoho Sudu po advokaturi [Lawyer's note: the latest positions of the Supreme Court on advocacy]. 2020. URL: <https://ternopilka.unba.org.ua/activity/publications/print/5834-advokatu-na-zamitku-ostanni-pozicii-verhovnogo-sudu-po-advokaturi.html>. [in Ukrainian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.2.23>

CHARAKTER PRAWNY I KWALIFIKACJA SANKCJI GOSPODARCZYCH ORAZ ICH WPŁYW NA TRYB UMÓW PRYWATNYCH

Denys Kononenko

aspirant Katedry Prawa Międzynarodowego i Europejskiego Narodowego Uniwersytetu

„Odeska Akademia Prawnicza” (Odessa, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-0889-7601

e-mail: Kononenko_Denys@gmail.com

Adnotacja. Sankcje gospodarcze, zwłaszcza jednostronne, stają się coraz bardziej popularnym narzędziem polityki zagranicznej. Na tle reżimów sankcyjnych, nałożonych po 2014 r.w stosunku do Rosji i jej kontr sankcji, w tym artykule omówiono kwestie kwalifikacji prawnych sankcji gospodarczych i ich możliwy wpływ na realizację umów prywatnych jako podstawy do nieważności umów i przeszkód, które zwalniają dłużników z wywiązywania się ze swoich zobowiązań. Podkreśla się, że poza sytuacjami, w których sankcja została nałożona rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ lub przez kraj, którego prawo materialne reguluje umowa, charakterystyka prawna zagranicznego zakazu staje się szczególnie ważna.

Artykuł analizuje różnice między stosowaniem sankcji przez sądy krajowe a sądy arbitrażowe. Wnioski dotyczą możliwości dalszego rozwoju podstawowych podejść w praktyce sądów i arbitrażu.

Stwierdzono, że przepisy prawa Ukrainy w dziedzinie międzynarodowego prawa prywatnego w kwestiach takich jak wybór prawa, nieważność umów i przeszkody w ich realizacji, są bardzo podobne do europejskiego i bez wątpienia wpłynęła na to europejska tradycja prawna.

Słowa kluczowe: sankcje, porządek publiczny, środki zaradcze, przepisy imperatywne, arbitraż, umowa.